

Блинова, О. Є. Соціокультурні та психологічні чинники комунікативної взаємодії та етнічної ідентичності особистості [Текст] / О. Є. Блинова // Теоретичні і прикладні проблеми психології : Зб. наук. праць. – Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2012. – №3(29). – С. 31-38.

УДК : 159.922.27:331.556.4

Блинова О.Є.

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТА ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

В статті розглядаються чинники та особливості трансформації етнічної ідентичності мігрантів в інокультурному оточенні. Етнічна ідентичність визначається через віднесення себе до певної етнічної спільноти, через психологічне «ми-почуття», розуміння відмінності від «інших» етнічних утворень. В структурі етнічної ідентичності виокремлюють когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти, які пов'язані з усвідомленням себе членом певної етнічної спільноти, ставленням до цього членства, та побудовою певної стратегії поведінки у ситуаціях взаємодії з представниками іншого етнокультурного середовища. Ставлення до своєї етнічної групи є проявом валентності етнічної ідентичності, має полярні та досить диференційовані форми – від крайнього етноцентризму до відмови від власної етнічності. Джерел – 10.

***Ключові слова:** міграція, етнічна ідентичність, етнокультурна ідентичність, трансформація етнічної ідентичності.*

Постановка проблеми. Міграційні процеси завжди виступали важливим чинником розширення контактів з представниками інших країн, етносів, націй, релігій тощо. Сучасна масштабна міграція призводить до того, що величезні маси людей опинилися у «проміжності» культурного буття, що ускладнює самоідентифікацію людини на психологічному, соціальному, віртуальному рівнях. В контексті проблеми етнічної ідентифікації мігрантів із України, вважаємо, що поняття «етнічний», «етнонаціональний», «етносоціальний», «етнокультурний», є певною мірою взаємопереплетеними, тому ми беремо до уваги самовизначення людини або усвідомлення власної належності до певної етнічної групи, своєрідне «ми-почуття».

Етнічні спільноти займають важливе місце серед багатьох соціальних категорій – соціальних класів, професій, соціальних ролей, релігійної належності, політичних вподобань і т.ін. «Було б перебільшенням вважати, що у житті людини питання, пов'язані з належністю до етнічної спільноти є центральними. Для більшості людей більш важливими виявляються проблеми повсякденного життя – робота, зарплата, виховання дітей, проведення вільного часу. Але не слід ігнорувати і психологічні проблеми, пов'язані із груповим членством. В житті людини – і цілої спільноти – можливі ситуації, коли відповідь на просте питання «Хто Я?» («Хто Ми?») стає суттєвою проблемою» [8, с.114].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам етнічної ідентифікації людини приділяли увагу В.П. Бех, М.Й. Боришевський, В.О. Васютинський, В.Б. Євтух, П.І. Надолішній, М.І. Обушний; Л.Е. Орбан-Лембрик, М.І. Пірен та ін. Етнічна ідентичність – це, перш за все, результат когнітивно-емоційного процесу усвідомлення себе представником етносу, певна міра ототожнення себе з ним і відділення від інших етносів. Це розуміння запропонував Г.Г. Шпет, що розглядав етнічну ідентичність як переживання своєї тотожності з однією етнічною спільнотою і відділення від інших [10]. На думку Г.У. Солдатової, особливістю етнічної ідентичності є міфологічність, оскільки «її головна опора – ідея або міф про загальну культуру, походження, історію» [7, с.48].

В структурі етнічної ідентичності, як і в структурі інших видів ідентичності, виокремлюють когнітивний компонент (знання, уявлення про особливості власної групи і усвідомлення себе її членом на основі етнодиференціюючих ознак) емоційний (оцінка якостей власної групи, відношення до членства в ній, значущість цього членства), поведінковий компонент, розуміючи його як реальний механізм не тільки усвідомлення, але й виявлення себе в якості члена певної етнічної групи, «побудову системи відносин і дій в різних етноконтактних ситуаціях» [5]. Ставлення до власної етнічної спільноти проявляється в етнічних атитюдах. Позитивні

атитюди визначаються задоволеністю членством в етнічній спільноті, бажанням належати до неї, гордістю за досягнення свого народу. Негативні атитюди до власної етнічної спільноти заперечують власну етнічну ідентичність, викликають почуття приниженості, вибір інших груп в якості референтних. На думку Г.У Солдатової, наявність афективного компонента приводить до поляризації етнічної ідентичності: на одному полюсі перебувають етноцентризм, етнодомінування, етнофанатизм, націоналізм, на іншому – етнологізм, етнологізація, етнологізм [7].

Інші дослідники пропонують схожі діапазони етнічної ідентичності від «норми» до кризових варіантів. Л.І. Науменко описує широкий діапазон «проявів почуттів етнічності» від глибокої етнічної прихильності до нігілізму. Дослідниця виділяє такі типи етнічної ідентичності як «цілісна», «альтернативна», «подвійна або множинна» та «втрачена» [6, с.84]. За даними Лебкінд (Liebkind K.), до структури етнічної ідентичності відносяться такі компоненти, як 1) самоідентифікація або самокатегоризація особистістю себе як члена етнічної групи; 2) відчуття належності до етнічної групи та зв'язку з нею; 3) позитивне або негативне ставлення до даної етнічної групи; 4) відчуття спільнотності атитюдів, цінностей, етнічних традицій та практик, таких як мова, поведінка, обряди тощо.

Дослідження багатьох науковців показали динамічність етнічної ідентичності залежно від соціально-політичної ситуації, соціальної напруженості, конфліктності, можливості соціальної мобільності, участі у владі, від місця проживання, тривалості життя у тих чи інших етнічних обставинах, соціального середовища спілкування. Л.М. Дробижева підкреслює, що етнічна ідентичність актуалізується в складних етноконфліктних ситуаціях [5]. Т.Г. Стефаненко наполягає на тому, що етнічну ідентичність індивіда слід розглядати не лише з погляду усвідомлення ним належності до етносу, а й як категорію, що перебуває на стику індивіда і ситуації в щонайширшому розумінні слова [8]. Г.Ф. Габдрахманова, наприклад, зазначає, що самоідентифікація мігрантів

являє собою рухливу, змінну групову належність залежно від контексту й ситуації («етнічний дрейф») [4].

Отже, коли мігранти прибувають у країну перебування, вони стикаються з іншою культурою, іншими правилами, нормами, цінностями, звичаями, з іншим етносом, тому подальший науковий аналіз розгортається у площині міжгрупових відносин, а саме міжетнічних відносин, міжетнічного сприйняття, міжетнічного оцінювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ситуація міжетнічного спілкування надає індивідові більше можливостей для набуття знань про особливості своєї та інших етнічних груп, сприяє розвитку міжетнічного розуміння і формуванню комунікативних навичок. Відсутність досвіду міжетнічного спілкування обумовлює, з одного боку, меншу схильність до таких контактів, а з іншого боку, менший інтерес до власної етнічності [8]. Це надає підстави припустити, по-перше, збільшення значущості етнічної ідентичності у мігрантів, які перебувають у культурному середовищі, яке більшою мірою відрізняється від української культури, по-друге, за таких умов міра її змінення (трансформації) буде вищою. Крім того, російські дослідники вказують на те, етнічна ідентичність більш чітко усвідомлюється, а знання про відмінності між групами раніше набуваються, залежно від того, до якої групи належить людина – до групи більшості або групи меншості.

Отримані закономірності надають можливість зробити певне припущення про особливості трансформації етнічної ідентичності українських мігрантів в іноетнічному середовищі – оскільки мігранти (за визначенням) відносяться до групи меншості, вони неминуче виявляються поінформованими про домінуючу культуру як через засоби масової комунікації, так і через особисті контакти, у той час як представники титульної нації взагалі можуть не мати інформації про Україну (наші подальші дослідження довели, що інформація про Україну та українців є неповною, обмеженою та перекрученою). Представники титульного етносу країни працевлаштування рідше визнають, що між культурами існують

відмінності у нормах, цінностях і стереотипах поведінки, оскільки спілкуються переважно всередині своєї групи, і навіть їх контакти з національними меншинами відбуваються в контексті домінування культури більшості.

Слід також зазначити, що навіть якщо члени групи меншості мають знання про відмінності між двома народами і культурами, то це не означає, що вони віддаватимуть перевагу власній групі. Стратегії підтримання соціальної ідентичності розповсюджуються і на етнічну ідентичність. Найбільш природним для людини є прагнення зберегти або відновити позитивну етнічну ідентичність, яка надає почуття психологічної безпеки і стабільності. Для цього використовується стратегія соціальної творчості (Г. Теджфел, Дж. Тернер), яка виявляється у перегляді порівняння, у відновленні суб'єктивного благополуччя за допомогою вибору для порівняння ще менш успішних або ще більш слабких груп. Українці за кордоном схильні порівнювати своє становище (умови життя, рівень заробітної плати, соціальний та професійний статус тощо) не з відповідними показниками становища представників титульної нації країни перебування, а з іншими мігрантськими меншинами.

При негативному міжгруповому порівнянні члени груп меншості можуть обрати і іншу стратегію – прийняти правильну самоідентифікацію разом із негативною оцінкою групи. У цьому випадку формується негативна етнічна ідентичність, яка може супроводжуватися почуттям неповноцінності, приниженості і навіть сорому за представників свого етносу (в українських мігрантів, на жаль, такі прояви можна спостерігати – бажання не називати, наприклад, при знайомстві з іншою людиною, своє українське походження, вважаючи, що німці, англійці тощо можуть зневажливо ставитися до України). У дослідженнях О. Васильченко показано, що соціальні очікування українського студентства щодо власної етнічності, тобто припущення студентів щодо оцінки представниками інших етнічних груп власної

етнічності викликають почуття сорому, приниженості, неповноцінності і утворюють так званий комплекс меншовартості [3].

Але приймаючи негативну ідентичність, людина може по-різному реагувати на негативні судження про свій етнос, а тому, на негативний образ себе, що склався у представників доміантної групи. І в цьому випадку в неї є можливість уникнути почуття неповноцінності і зберегти високу самооцінку. Вона може відносити негативні судження до інших членів своєї групи, але не до себе, встановлюючи психологічний кордон між групою і собою – це доводить перевагу індивідуалізованих стратегій життєвого шляху, тобто підкреслення особистісних здібностей, наполегливості у досягненні мети [1].

Таким чином, етнічна ідентичність людини, яка потрапила в інше соціокультурне середовище, має тенденцію змінюватися або трансформуватися. Запропоновані Т.Г. Стефаненко стратегії – ідентифікація зі своєю групою (підтримання позитивної або прийняття негативної етнічної ідентичності) і ідентифікація з доміантною групою (змінена ідентичність в результаті вільного вибору) – відповідає полюсам континууму при розгляді ідентичності на основі запропонованої автором лінійної біполярної моделі. Ця модель містить у собі чотири типи етнічної ідентичності, при яких зв'язки з двома групами можуть існувати відносно незалежно один від одного: а) моноетнічна ідентичність зі своєю етнічною групою; б) біетнічна ідентичність; в) маргінальна етнічна ідентичність; г) моноетнічна ідентичність з чужою етнічною групою [8].

Для більшості індивідів характерна моноетнічна ідентичність, що збігається з офіційною етноналежністю. Як і інші варіанти ідентичності вона проявляється у різних рівнях інтенсивності, тобто може виступати базовою, локальною або ситуативною. При сприятливих соціально-історичних умовах позитивна етнічна ідентичність супроводжується патріотизмом, гордістю за досягнення свого народу та його великих представників, адекватно високою самооцінкою, почуттям власної гідності і т.ін.

Моноетнічна ідентичність з чужою етнічною групою (змінена етнічна ідентичність) можлива у випадках, коли в поліетнічному суспільстві чужа група оцінюється як така, що має більш високий економічний і соціальний статус. Результатом ідентифікації з чужою групою є повна асиміляція, тобто прийняття її традицій, цінностей, норм мови і т.ін аж до – за умов прийняття індивіда групою – повного «розчинення» в ній. Така стратегія є цілком можливою для українських трудових емігрантів, які працюють у високорозвинутих країнах (наприклад, у Німеччині); прагнення до навіть мовної асиміляції українських емігрантів відображає стратегію індивідуальної мобільності, бажання інтегруватися у домінуючу групу і у такий спосіб набути позитивної соціальної ідентичності.

Сильна, хоча і різного рівня інтенсивності, ідентифікація з двома групами призводить до формування біетнічної ідентичності. Люди, що мають таку ідентичність, мають психологічні особливості обох груп та бікультурну компетентність. Така стратегія є, мабуть, найбільш вдалою для успішної соціально-психологічної адаптації та збереження психологічного здоров'я трудових мігрантів. У поліетнічному суспільстві біетнічна ідентичність є найбільш сприятливою для людини, оскільки вона надає можливість органічно поєднувати різні ракурси сприйняття світу, опановувати багатства ще однієї культури, не втрачаючи цінностей власної. Але, на жаль, частіше члени груп меншості відчують себе саме як «культурні гібриди» – це індивіди з маргінальною етнічною ідентичністю, які балансують між двома культурами, не опановуючи належним чином нормами і цінностями жодної з них. Зауважимо, що маргінали, з погляду автора книги «Маргінальна людина» Е. Стоунквіста, часто відчують внутрішньоособистісні конфлікти, симптомами яких є дезорганізованість, відчуття «непреступної стіни», непристосованості, невдачливості, відчуженості, відчаю, безглуздості, агресивності.

Слід зазначити, що на думку багатьох дослідників (Е.У. Данзаєва, О.І. Донцов, Л.А. Дробіжева, К.М. Лебедева, Т.Г. Стефаненко,

Г.У. Солдатова, Є.І. Шлягіна та ін.) модель двох вимірів етнічної ідентичності не описує всіх її можливих форм і, відповідно, стратегій збереження індивідом і групою суб'єктивного благополуччя при несприятливому (негативному) міжетнічному порівнянні. Імпліцитно в цій моделі закладена ще одна форма ідентичності: якщо існують різні рівні усвідомлення своє належності до однієї або декількох етнічних груп, отже, можливий і її нульовий рівень. Тобто можлива слабка, така, що чітко не виражається етнічна ідентичність або навіть її повна відсутність, принаймні, на усвідомлюваному рівні. В якості стратегії збереження особистісного благополуччя вона проявляється в запереченні «значущості етнічного чинника і етнічної приналежності як у своєму житті, так і в суспільстві в цілому» [9]. Така стратегія надає можливість членам групи меншості зберегти позитивну ідентичність, виключаючи із неї етнічну ідентичність, що викликає занепокоєння. По-перше, вона може проявлятися у наданні переваги особистісної ідентичності перед етнічною і соціальною в цілому, в усвідомленні себе як унікального індивіда, а не як члена групи. По-друге, можлива переструктуризація соціальної ідентичності з витісненням із неї етнічної ідентичності.

При формуванні етнічної ідентичності людина може спиратися на громадянську ідентичність. Або зараховувати себе до широких національних спільнот – європейців, громадян світу, тобто декларувати космополітичну ідентичність. Однак, як вказував ще Е. Еріксон, витіснення із структури соціальної ідентичності однієї із найважливіших складових частин – етнічної ідентичності – погрожує, з одного боку, втратою цілісності Я-образа, а з іншого боку – втратою зв'язків з будь-якою культурою, що проявляється у почутті «я – ніхто», невидимості, безіменності, безликоності [11].

Г.У. Солдатова зауважує на існуванні трьох видів трансформації етнічної ідентичності:

- 1) Етнічна ідентичність може розмиватися, що виражається у невизначеності етнічної належності, неактуальності етнічності.

2) Можлива відмова від власної етнічної групи і пошуки стійкої соціально-психологічної ніші, яку виокремлено не за етнічним критерієм.

3) Етнічна ідентичність може гіперболізуватися, і у контексті міжетнічних відносин мати дискримінаційні форми [7, с.103].

Розглядаючи трансформацію етнічної ідентичності, маються на увазі її зміни стосовно «позитивної етнічної ідентичності», яка є характерною для більшості людей, являє собою баланс толерантності до своєї та іншої етнічної групи, який дозволяє розглядати її, з одного боку, як умову самостійного і стабільного існування етнічної групи, а з іншого, як умову мирної міжкультурної взаємодії у поліетнічному світі.

В емпіричному дослідженні взяли участь 87 мігрантів, вибірку склали українські громадяни, що мали особистий досвід працевлаштування за кордоном. Загалом було опитано 45 чоловіків (51,7% від усіх опитаних) та 42 жінки (48,3%). Опитування проводилося у Херсонській області. За національністю (за самовизначенням): 74,7% віднесли себе до «українців», інші, що складає 25,3%, – до «росіян».

Етнічну ідентичність ми визначали за допомогою різних способів для отримання більш достовірного об'єктивного показника:

1) на основі методу вільного опису, в якому мігранту було запропоновано назвати п'ять характеристик «типового українця», емпіричним показником було обрано кількість позитивних характеристик. На наш погляд, цей показник відображує валентність етнічної ідентичності.

2) на основі тесту Куна-Макпартленда, який досліджує особливості самокатегоризації людини, емпіричним показником обрано ранг етнічної належності, цей показник відображає актуальність етнічної ідентичності. Нами застосовано принцип «інтраіндивідуального» порівняння категорій – етнічна належність аналізувалася з точки зору її наявності-відсутності у респондентів, частоти, з якою вона спостерігається, місця в ланці інших категорій. Для отримання показника рангу «етнічності» у переліку інших категорій самовизначення ми використали «зворотну» (дзеркальну) шкалу,

тобто чим ближче була категорія, що позначає «етнічність», до початку ряду, тим вищим є ранг (наприклад, якщо респондент на першому місці вказував – «українець», то така відповідь отримувала 10 балів, якщо на другому місці – 9 балів тощо).

3) на основі шкали соціальної дистанції Е. Богардуса, адаптованої Н.В. Паніною, емпіричним показником було обрано «соціальну дистанцію», яку обирає респондент стосовно «українців» (чим нижчим є показник соціальної дистанції, тим вищим є ступінь української етнічної ідентичності). 1 бал – згодний прийняти в якості члена сім'ї; 2 бали – як близьких друзів; 3 бали – як сусідів; 4 бали – колег по роботі; 5 балів – жителів країни; 6 балів – туристів; 7 балів – взагалі не допустив у країну. Таким чином, 1 бал – це максимальна національна толерантність, 7 балів – національна нетерпимість (ксенофобія).

Статистичну правомірність зіставлення та поєднання цих показників перевірено за допомогою коефіцієнтів кореляції Пірсона. Між показником «соціальна дистанція стосовно «українців», що відображає етнічну ідентичність (мабуть, більшою мірою, у цьому контексті – актуальність та позитивну валентність) та показником «кількість позитивних характеристик «типового українця», який теж свідчить про валентність етнічної ідентичності, отримано статистично значущий кореляційний зв'язок ($r = -0,420$; $p \leq 0,01$), що доводить можливість використання обох методичних процедур для визначення етнічної ідентичності досліджуваних. Також виявлено статистично значущий кореляційний зв'язок між показниками «соціальна дистанція стосовно «українців»» та «ранг етнічної належності» (актуальність етнічної ідентичності) ($r = -0,431$; $p \leq 0,01$).

Цікавим є відсутність кореляційного зв'язку між показниками «кількість позитивних характеристик «типового українця» (валентність етнічної ідентичності) та «ранг етнічної належності» (актуальність етнічної ідентичності), цей факт дозволяє припустити, що актуальність етнічної ідентичності мігранта в іншому етнічному та культурному середовищі

зростає, мігрант має гостріше відчувати свою етнічну належність, свою несхожість з оточуючими людьми, має усвідомлювати культурні відмінності. У такій ситуації валентність етнічної ідентичності зовсім не обов'язково залишається позитивною, це залежить від результатів порівняння своєї української культури (що розуміється широко) та культури країни, в якій перебуває мігрант. Якщо порівняння на користь України, етнічна ідентичність може набувати позитивних рис, а якщо на користь країни перебування, то існує ймовірність виникнення «комплексу меншовартості» та тенденція до набуття етнічною ідентичністю негативних рис.

Нами отримано, що середній показник соціальної дистанції за шкалою Е. Богардуса стосовно «українців» по вибірці мігрантів дорівнює 1,21 бали, що цілком вкладається в межі «етнічної ідентичності», причому немає відмінностей між тими мігрантами, хто визначив себе як «українців» і тими, хто визначив себе як «росіян», мігранти рівною мірою вважають себе жителями України.

Простежимо, яким чином змінюється актуальність та валентність етнічної ідентичності у людей, які потрапляють в інше етнічне та культурне середовище, з цією метою співставимо показники етнічної ідентичності мігрантів та осіб, які не мали досвіду перебування за кордоном. Дані показали, що актуальність етнічної ідентичності людини, яка перебуває в іноетнічному середовищі, має тенденцію до зростання, між групами існують статистично значущі відмінності ($\varphi_{\text{емп.}} = 3,64$; $p \leq 0,01$). Крім того, така ж тенденція спостерігається стосовно середнього рангу категорії «етнічність» в ряду інших категорій самовизначення людини – етнічна належність займає більш високі позиції у мігрантів порівняно з групою осіб, які мають досвіду перебування за кордоном ($t=2,83$; $p \leq 0,05$). Проте ми не спостерігаємо збільшення у мігрантів кількості позитивних характеристик в описанні «типового українця», тобто рівень валентності етнічної ідентичності суттєво не змінюється.

Для отримання показника етнічної толерантності мігрантів стосовно інших національностей нами використана модифікована шкала соціальної дистанції Е. Богардуса в адаптації Н.В. Паніної. На думку автора, соціальна дистанція є прямою психологічною передумовою формування певного рівня національної толерантності / нетолерантності. Вимірювання відчуття соціальної дистанції у свідомості індивіда дозволяє виявити тенденції до формування толерантного (або нетолерантного) ставлення до представників інших національностей. Числове значення надає підстави для визначення рівня національної толерантності: ідентичність (1-2 бали); толерантність (2,1-4 бали); відособленість (4,1 – 5); ізолюваність (5,1 – 6); ксенофобія (6,1 – 7).

Для оцінювання мігрантам було запропоновано визначитися стосовно чотирьох національностей: українців, росіян, американців, та представників титульної нації країни перебування. Ставлення до «українців», на наш погляд, надає додаткову інформацію стосовно етнічної ідентичності респондентів, категорія «росіяни» та категорія «американці» запропоновані у зв'язку із надзвичайною важливістю відносин з Росією та США з погляду сьогоденної соціально-економічної ситуації в Україні, крім того, кожен мігрант позначав своє ставлення до представників країни перебування.

Результати показують, що індекс соціальної дистанції відносно «українців» та «росіян» перебуває у межах етнічної ідентичності (1,21 бали та 1,48 бали відповідно), ставлення до «американців» вкладається в межі «етнічної толерантності» – середнє значення по вибірці мігрантів становить 2,87 бали, ставлення до представників титульної нації країни працевлаштування теж перебуває у межах етнічної толерантності, навіть показник краще, ніж стосовно «американців». Можна припустити, що співставлення та поєднання двох показників «етнічної ідентичності» та «етнічної толерантності» в їх кількісній представленості дозволяє говорити про певну стратегію акультурації мігрантів.

Висновки. Всі основні складові структури етнічної ідентичності мають тенденцію до змінювання в залежності від соціального та етнокультурного

контексту, до основних чинників зміни етнічної ідентичності належать: поліетнічне середовище соціалізації, досвід міжетнічного спілкування, міра відмінності української культури та культурного середовища країни перебування мігранта, належність мігрантів до групи меншості. В якості стратегії збереження позитивної етнічної ідентичності можливо застосування стратегій індивідуальної мобільності або соціальної креативності, тобто зміни критеріїв міжгрупового порівняння. Серед напрямів трансформації етнічної ідентичності мігрантів в інокультурному середовищі слід назвати: моноетнічну ідентичність, біетнічну ідентичність, маргінальну етнічну ідентичність, ідентифікацію з іншою етнічною групою. Також, мабуть, можливим є варіант слабкої, майже нульової, етнічної ідентичності, тобто підкреслювання суб'єктивної незначущості етнічної належності або віднесення себе до «космополітів».

Список використаної літератури

1. Бичко О. В. Самоставлення та самооцінка в контексті трансформації етнічної ідентичності / О. В. Бичко // Соціальна психологія. – 2006. – №1 (15). – С. 103–110.
2. Блинова О. Є. Етнічна стереотипізація у міжособистісному сприйманні студентської молоді / О. Є. Блинова // Проблеми загальної та педагогічної психології : Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. – К., 2007. – Т.IX, част. 4. – С. 49-55.
3. Васильченко О. М. Соціальні очікування українського студентства / О. М. Васильченко // Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні : [заг. ред. Максименка С. Д., Циби В. Т., Шайгородського Ю. Ж. та ін.] – К. : Український центр політичного менеджменту, 2003. – С.284–295.
4. Габдрахманова Г. Ф. Этничность и миграция: становление исследовательских подходов в отечественной этносоциологии / Г. Ф. Габдрахманова // Социс. – 2007. – №1. – С. 116–122.
5. Дробужева Л. М. Национально-гражданская и этническая идентичность: проблемы позитивной совместимости / Л. М. Дробужева // Россия реформирующаяся. Ежегодник. – М. : Институт социологии РАН, 2008. – Вип.7. – С. 214–228.

6. Науменко Л. И. Этническая идентичность. Проблемы трансформации в постсоветский период / Л. И. Науменко // Этническая психология и общество: [Под ред. Н. М. Лебедевой]. – М. : Старый сад, 1997. – С. 88–96.
7. Солдатова Г. У. Социокультурная адаптация и психологическое здоровье вынужденных мигрантов / Г. У. Солдатова, Л. А. Шайгерова // Психологическая помощь мигрантам в России: исследования и практика ; [Под ред. Г.У. Солдатовой и др.] – М. : Изд-во МГУ, 2003. – С.14–53.
8. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология : Учебник для вузов / Т. Г. Стефаненко. – 4-е изд., испр. и доп. – М. : Аспект-Пресс, 2008. – 368 с.
9. Шлягина Е. И. Зависимость актуального этнопсихологического статуса личности от ее характерологических черт / Е. И. Шлягина, Э. У. Данзаева // Этническая психология и общество : [Под ред. Н. М. Лебедевой]. – М. : Старый сад, 1997. – С. 347–355.
10. Шпет Г. Г. Введение в этническую психологию // Психология социального бытия / Г. Г. Шпет. – М. : Институт практической психологии; Воронеж : МОДЭК, 1996. – С. 261–372.
11. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Эрик Эриксон : [Пер. с англ.; Общ. ред. и предисл. А. В. Толстых]. – М. : Издательская группа «Прогресс», 1996. – 344 с.

Блинова Е. Е.

Социокультурные факторы коммуникативного взаимодействия та этнической идентичности личности

В статье рассматриваются факторы и особенности трансформации этнической идентичности мигрантов в инокультурном окружении. Этническая идентичность определяется через отнесение себя к определенному этническому сообществу, через психологическое «мы-чувство», осознание единства и отличия от «других» этнических образований. В структуре этнической идентичности выделяют когнитивный, эмоциональный и поведенческий компоненты, связанные с осознанием себя членом этнической группы, отношением к этому членству, построением стратегии поведения в ситуациях взаимодействия с представителями другой этнической среды. Отношение к своей этнической группе является проявлением валентности этнической идентичности, имеет полярные и дифференцированные формы – от крайнего этноцентризма до отказа от собственной этничности. Источников – 10.

Ключевые слова: миграция, этническая идентичность, этнокультурная идентичность, трансформация этнической идентичности.

